

AMCS. COL. J. VIRGILI. FONTS E. GENOHER

Un corrent persistent

Com l'au Fènix, el moviment esperantista reneix sempre de les seves cendres

En els primers anys del segle xx, el moviment esperantista es va estenent com una taca d'oli per les comarques de Girona. L'esclat de la Primera Guerra Mundial, però, porta com a conseqüència la frenada d'aquest moviment i la desaparició d'associacions. Malgrat tot, el moviment esperantista reneix sempre de les seves cendres i, en els anys vuitanta del segle xx, en veiem l'última gran revifalla, centrada sobretot a la ciutat de Girona.

M. DOLORS GODOY I DOLORS GRAU > TEXT

«L'esperanto serà aviat un dels ensenyaments oficials en les escoles, a causa de l'autonomia que per llei ens dona a la regió catalana el govern de la República espanyola». Aquesta era la convicció, completament errada en tots els aspectes, que un jove esperantista cassanenc, Enric Genóher (1910-1988), expressava en una carta el 3 d'abril de 1933. Genóher vivia la segona revifalla de l'esperanto a les comarques de Girona. La primera, en els anys deu del segle xx, havia quedat estroncada per la crisi de la Primera Guerra Mundial.

L'esperanto va néixer com una llengua artificial l'any 1887, creada per Ludwik L. Zamenhof (Bialystok, 1859 - Varsòvia, 1917), oftalmòleg i lingüista polonès. Zamenhof va publicar la primera gramàtica esperantista l'any 1887. La va escriure sota el pseudònim de Dr. Esperanto, i tot seguit l'anomenada llengua internacional, neutral o auxiliar va ser coneguda amb el nom del pseudònim del seu creador. La idea de Zamenhof era

aconseguir una llengua destinada a les relacions internacionals, però aquest objectiu es va veure sobrepassat i ampliat per una ideologia que parlava d'amor, de fraternitat, de pau i d'unió entre els pobles, compartida per persones d'idees liberals i avançades, fins convertir-se tant en una llengua-pont entre nacions com en una veritable filosofia de vida. Aquesta llengua es va estendre ben aviat, ajudada per la facilitat del seu aprenentatge, tant en l'aspecte normatiu (té 16 regles i cap excepció), com fonètic (cada lletra correspon a un so), com lèxic, ja que té moltes paraules llatines i de les llengües romàniques que es troben en diferents idiomes europeus. Entre els seus impulsors, en paraules d'Agustí Roldós en un article sobre l'esperanto a Sant Feliu de Guíxols, «hi hagué socialistes, anarquistes (la central sindical CNT aconsellava a les societats obreres d'aprendre i utilitzar l'esperanto) i, més generalment, persones interessades en l'harmonia universal i el diàleg i l'apropament entre els humans. Entre aquests, a Catalunya, hi havia un gran nombre de clergues».

L'esperanto es va estendre ajudat per la facilitat del seu aprenentatge, tant en l'aspecte normatiu (té 16 regles i cap excepció), com fonètic i de lèxic

ACGAX. SERVEI D'IMATGES. COL·LECCIÓ D'IMATGES DE JOSEP M. DOU CAMPS. AUTOR DESCONEGUT

Al nostre país, les primeres notícies sobre l'esperanto sembla que s'han de buscar a inicis del segle xx. L'any 1901, *Sanch Nova*, revista d'Olot, ja escrivia sobre l'esperanto, i el 1906 se'n va publicar la primera gramàtica en català a càrrec del palamosí Frederic Pujulà i Vallès.

La primera edat d'or: 1910-1930

La primera edat d'or de l'esperanto a les comarques de Girona es pot situar en els anys deu del segle xx. Durant aquesta dècada es varen organitzar cursos d'esperanto en diferents punts del territori gironí. Palamós podria ser, segons el llibre *75è aniversari de Girona Espero*, el primer lloc de les comarques de Girona on es va impartir un curs d'esperanto, concretament l'any 1905, a càrrec de Frederic Pujulà, el mateix que n'havia publicat la primera gramàtica en català. També aquell mateix any es va fer una conferència a Sant Feliu de Guíxols en què els conferencians eren el mateix Pujulà i el barceloní Alfons Sabadell. L'any 1908 ja s'impartien classes d'esperanto a Girona,

i l'any 1909 hi havia establert una escola, *Esperanta Lernejo*, dedicada a l'ensenyament d'aquesta llengua a Sant Feliu de Guíxols.

Noms rellevants de diferents sectors de la societat abraçaven l'esperantisme, com el notari Salvador Dalí i Cusi, Jordi Montsalvatge i Delfi Dalmau a Figueres. Possiblement el gran èxit de la celebració del 5è Congrés Esperantista a Barcelona l'any 1909, amb mil tres-cents participants, va contribuir a l'eclosió dels grups esperantistes i a l'augment de xerrades i altres activitats relacionades amb aquesta llengua per tota la geografia gironina. De fet, l'aparició de nombroses agrupacions consolidava l'entramat de l'esperanto a les comarques de Girona, feia estendre les activitats esperantistes a les comarques i propiciava la creació de noves associacions.

A Anglès, el 1922, es va crear *Libera Popolo*. Al'Armentera, el 1921, hi havia *Empordana Ebenajo*. A Banyoles el 1913 ja existia el grup *Esperanta Amikaro*. A Cassà de la Selva hi havia l'any 1916 un grup anomenat

>> *Retrat de grup del integrants d'Olot Estelo (1911).*

>> *Segell de l'entitat esperantista gironina publicat en el número 12 de la revista La Grilo l'any 1987.*

COL·LECCIÓ JOSEP VIRGILI

L'any 1901, *Sanch Nova*, revista d'Olot, ja escrivia sobre l'esperanto, i el 1906 es va publicar la primera gramàtica en català, a càrrec de Frederic Pujulà

Noms de carrers

La importància del món esperantista fou tal que fins alguns pobles varen batejar carrers amb noms relacionats amb el món esperantista.

A Sant Feliu de Guíxols, l'any 1914, a proposta del grup esperantista Frateco, es va donar el nom de Zamenhof a un carrer de la ciutat, que encara existeix.

A Cassà de la Selva, l'any 1932, a proposta de 19 esperantistes del poble, es va posar el nom de Zamenhof a un carrer que actualment és el carrer Nou.

A Girona, l'any 1975, es va donar nom d'Esperanto a un carrer.

A Olot, el 1984, es va denominar Doctor Zamenhof un carrer que avui es diu L. L. Zamenhof.

A Roses, l'esperantista Martí Buscató fa una petició a l'Ajuntament l'any 1961 per tal que es doni un nom de carrer a Zamenhof, petició que no va tirar endavant.

AMSF6 - COL·LECCIÓ ESPUÑA - IBÁÑEZ. AUTOR DESCONEGUT

>> *Descoberta de la placa del carrer dedicat al doctor Zamenhof durant el congrés d'esperantistes a Sant Feliu de Guíxols l'any 1914.*

Lernejo kaj Mangejo. A l'Escala l'any 1910 es va crear Norda Estelo. A Olot el 1910 hi havia Olot Stelo. A Mieres es va fundar el 1915 Esperanta Fervoro. Palafrugell ja tenia constància l'any 1910 del grup Paco kaj Amo, i l'any 1921 hi havia notícies que es volia crear un nou grup esperantista a l'Ateneu Palafrugellenc. A Palamós l'any 1914 hi havia la Ĉiam antaŭen. A Salt, l'any 1921, es va fundar Regeneració. A Sant Feliu de Guíxols el 1909 hi havia Esperanta Lernejo, i el 1910 es va escindir i es va fundar l'entitat Frateco. A Santa Coloma de Farners l'any 1911 existia el grup Esperanta Idealo, i l'any 1913 els grups Esperanta Reflekto i Esperanta Lernejo. A

Torroella de Montgrí també hi havia una entitat anomenada Dimanĉa Lernejo en una data que no podem concretar. A Ventalló l'any 1915 es va fundar Flugila Penso. Curiosament, Figueres, una ciutat molt procliu a les tendències més renovadores i amb una activitat esperantista matiner, no sembla que tingués cap grup consolidat, segons el llibre *75è aniversari Girona Espero*. La ciutat que va tenir més associacions esperantistes va ser Girona. Ja l'any 1907 es va començar a organitzar alguna associació esperantista, i el 1908 ja hi havia consolidats el Grup Esperantista —que el 1909 va canviar el nom per Ĝirona Esperantistaro— i Amo kaj Espero. El 1912 es varen fusionar aquestes dues associacions en Ĝirona Espero —el nom està format agafant una paraula de cada grup— i el 1913 es va crear un nou ens: Estudenta Juneco. A la segona meitat de la dècada dels vint aquesta última agrupació va desaparèixer, però per aquells anys es va crear Fervojista Grupo Esperantista —en l'àmbit internacional, la Fervojista Esperanto Asocio és actualment una associació totalment consolidada— que estava formada per ferroviaris. El 1930 es va fusionar amb Ĝirona Espero. No ens estendrem aquí a narrar les diferents activitats esperantistes, jornades i congressos que es varen celebrar a la ciutat, però sí voldríem recordar que l'any 1921 es va editar una guia de Girona escrita en esperanto per Josep M. Dalmau.

Anys trenta

La Primera Guerra Mundial va provocar una crisi molt important en el món esperantista. Els ideals de fraternitat i d'unió entre els pobles es varen esmicolar, i tot i que després de la guerra el moviment esperantista va tornar a agafar volada, no ho va fer ni amb tanta extensió ni amb tant de dinamisme com en les primeres dècades del segle xx.

Exemple de l'optimisme que hi havia en aquells moments són les paraules que Martí Buscató, del Grup Esperantista de Roses, va escriure al diari *Avant!* l'any 1933: «Mercès a l'Esperanto, el món es converteix en un vast escenari amb un públic únic, unit per un fort i irrompible llaç de pau i d'amor». I era veritat. Els grups esperantistes tornaven a néixer, els intercanvis epistolars entre esperantistes d'arreu del món creixien, les postals amb

La primera edat d'or de l'esperanto a les comarques de Girona es pot situar en els anys deu del segle xx

iconografia esperantista proliferaven, i les seccions esperantistes també es dedicaven a altres activitats, com la secció esportiva de Girona Espero dels anys trenta, que lluia en la seva samarreta la típica estrella esperantista. La dècada dels anys trenta va ser una època bona per a l'esperantisme, però de fet la seva renovada activitat es barrejava i es retroalimentava del gran dinamisme cultural d'aquell decenni, del qual també era exemple Cassà de la Selva, amb un Ateneu cultural que era el viver de l'activitat cultural en el poble, amb la impartició de cursos, organització d'exposicions i l'edició d'una publicació local, *Horitzó*, en què periòdicament també s'escribia sobre l'esperanto. D'exemples d'aquesta renovada activitat queden els cursos, les activitats culturals, els articles i la creació de noves associacions, com a Cassà de la Selva, on es va fundar l'any 1933 el grup *Flugiloj*; Olot, on també en els anys trenta es va crear la *Nova Olot Stelo*; o Roses, on apareix el Grup Esperantista, entitat que més tard serà legalitzada amb el nom de *Brava Marbordo*.

Del franquisme a avui

La Generalitat de Catalunya va utilitzar l'esperanto durant tota l'etapa republicana en el seu Comissariat de Propaganda, i el moviment va gaudir d'una gran popularitat entre el moviment anarquista. Però, com en tants altres aspectes de la societat i de la cultura catalana, l'esperantisme va ser pràcticament esborrat del mapa durant els primers anys del franquisme i es va convertir en un pràctica reservada a l'esfera privada. Després de l'impàs de la Guerra Civil s'anà reestructurant a poc a poc tot el moviment esperantista. I es començaren a organitzar trobades «provincials» o «regionals» per tal que els nous esperantistes formats en les assemblees de cada ciutat poguessin relacionar entre ells.

L'any 1967 es varen multiplicar els cursos d'esperanto a tot Catalunya, promoguts d'una manera especial pel Club dels Amics de la UNESCO, i el 1968 es va presentar a Barcelona i a Madrid la traducció del llibre *Solitud*, de l'empordanesa Víctor Català, traduït a l'esperanto amb el nom de *Soleco*. A la

>> *Retrat d'un grup d'esperantistes a Sant Sebastià amb motiu de la celebració del II Congrés Provincial Esperantista el 1911.*

Noms rellevants de diferents sectors de la societat abraçaven l'esperantisme, com el notari Salvador Dalí i Cusí, Jordi Montsalvatge i Delfí Dalmau, a Figueres

Congressos i trobades (*Renkontigôj*)

Les trobades dels grups esperantistes han estat un dels elements aglutinadors d'aquest moviment. La KEF (Kataluna Esperantista Federacio) es va crear el 1910, i fins la seva desaparició, l'any 1936, va organitzar 18 congressos —que incloïen Jocs Florals internacionals en esperanto—, alguns dels quals en terres gironines.

Després de l'impàs de la Guerra Civil s'anà reestructurant el moviment esperantista i es començaren a fer trobades provincials, que fomentaven que els nous esperantistes formats en les assemblees de cada ciutat es poguessin conèixer i relacionar-se. Més tard es varen començar a organitzar congressos: a Olot el 1984 (71 anys després del primer congrés que s'hi havia celebrat), a Figueres l'any 1997, i a Girona l'any 2001.

Els congressos catalans d'esperanto celebrats a les comarques de Girona abans de l'any 1936:

- 1913: Olot – IV Congrés
- 1914: Sant Feliu de Guíxols – V Congrés
- 1921: Girona – IX Congrés
- 1926: Santa Coloma de Farners – XIII Congrés
- 1935: Ripoll – XVII Congrés

Les Ĝeronprovincia

Abans de la Guerra Civil s'havien celebrat les *Ĝeronprovincia Esperantista Kongreseto*: el 1910 a Girona, el 1911 a Palafrugell, el 1912 a Sant Feliu de Guíxols i el 1913 a Olot. No ens esplaiarem en cadascuna

AMOS. COL. J. VIRBILI. FONTS E. GENOHER

>> Programa del IV Congrés de la Ĝeronprovincia a Olot l'any 1913.

d'aquestes celebracions, però posarem com a exemple la que va tenir lloc a Palafrugell, seguint la crònica que li va dedicar *El Baix Empordà* el 27 d'agost de 1911. En aquesta crònica es diu que hi estaven representats tots els grups i societats de la província, i se'ns dona el nom dels representants d'aquestes entitats: J. Dalmau, de Ĝerona Esperantistaro; Pere Campistol, de Frateco, de Sant Feliu de Guíxols; J. Prat, d'Olota Stelo; Pere Costa, del grup de Santa Coloma de Farners; J. Aulina, del grup de Banyoles; J. Xeminis Curi, de Norda Stelo de l'Escala; i F. Sagrera Cendra, de Paco kaj Amo de Palafrugell. Val la pena recordar el paper de les dones en aquest moviment esperantista. Un article publicat sobre el II Congrés Provincial d'Esperanto diu que la «concurrència va ser nombrosa, abundant-hi en gran manera el sexe femení».

ARXIU MUNICIPAL DE FIGUERES. AUTORA: CONXI MOLONS

>> Inauguració del Congrés Català d'Esperanto a Figueres, l'1 de maig de 1997.

>> *Retrat dels membres del grup Amo Kaj Espero l'any 1911.*

ciutat de Girona l'any 1967 es va celebrar la «Ĝeronprovincia Esperantista Renkontiĝo», i el 1975 la «Kataluna Esperantista Renkontiĝo», es va organitzar un aplec esperantista i es va inaugurar un carrer amb el nom «Esperanto».

Però no va ser fins després de la mort de Franco que tornem a trobar una important revifalla del moviment. Un punt d'inflexió molt important va ser la creació l'any 1980 de la KEA (Associació Catalana d'Esperanto) amb l'objectiu d'aglutinar i coordinar els grups esperantistes. A Girona es varen anar consolidant les activitats esperantistes, i l'any 1982 es va legalitzar a la ciutat l'associació Ĝirona Espero, que va recuperar el nom de l'antiga entitat que havia desaparegut a causa de la Guerra Civil. A Olot, l'any 1987, el Grup d'Amics de l'Esperanto d'Olot va impulsar l'obertura d'una primera biblioteca esperantista, dotada amb una cinquantena de llibres, als locals d'Òmnium Cultural de la ciutat. També em els anys vuitanta es tornen celebrar congressos: a Olot el 1984 i a Figueres el 1997.

Aquest petit tast ens dona una idea del passat i del present del moviment esperantista a casa nostra. De totes maneres caldria una recerca exhaustiva entre les hemeroteques i els arxius per tal de posar aquest moviment al lloc que li pertoca. Per exemple, a dos arxius de les comarques de Girona hi ha fons

esperantistes. A Cassà de la Selva hi ha el fons esperantista d'Enric Genoher, amb una part de la documentació de l'entitat cassanenca Flugiloj i amb el fons personal de l'Enric Genoher; a Olot hi ha el fons Olota Stelo i el fons Família Garganta (Josep Garganta va ser president d'Olota Stelo), i documentació del Congrés esperantista que es va celebrar a Olot l'any 1913; a l'arxiu Municipal de Girona hi ha documentació relativa als grups esperantistes de Girona, especialment de les associacions Amo Kaj Espero i Ĝirona Espero, i també sobre el IX Congrés Esperantista celebrat a Girona l'any 1921. A més, en molts arxius municipals es pot iniciar una recerca entre la correspondència i els llibres d'actes que de ben segur farà aflorar informació fins ara inèdita. Tampoc podem obviar el Museu d'esperanto Subirats, a Sant Pau d'Ordal, on hi ha una la millor biblioteca de l'Estat i una de les millors del món, amb 4.000 capçaleres de revistes i 9.000 llibres, entre d'altres peces; i la biblioteca arxiu Petro Nuez de l'Associació Catalana d'Esperanto a Sabadell, que conserva els arxius de l'Associació, més de 3.000 llibres i altres col·leccions i fons esperantistes, com donacions dels gironins Frederic Pujolà o Delfí Dalmau.

M. Dolors Godoy és professora d'esperanto. Dolors Grau i Ferrando és arxivera.

Per saber-ne més

PI, Lluís; GARRIGA, Albert: *75 aniversari del grup esperantista «Girona espero»*. Girona 1987, 28 p.

ROLDÓS I SOLER, Agustí: «El primer centenari de l'esperanto a Sant Feliu de Guíxols», *Estudis del Baix Empordà*, Institut d'Estudis del Baix Empordà, núm. 25, 2006, p. 155-172.

SALA I ESQUENA, Josep; TORRES I NADAL, Joan: *L'esperanto a Olot*. Olot, Aubert impressor, SA, 1984. 56 p.

VINYOLES, Carme: «Esperanto: la comunicació contra l'imperialisme cultural». *Presència*, 1984, p. 13.

L'any 1967 es varen multiplicar els cursos d'esperanto a tot Catalunya, promoguts d'una manera especial pel Club dels Amics de la UNESCO